

(tel:02-6488888) bhl.org.il/%d7%a6%d7%95%d7%a8-

(/%d7%a7%d7%a9%d7%a8

דף הבית (/http://bhl.org.il) / מאמרים (/http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d) כללי
 http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%9b%d7%9c%d7%9c%d7%99-)
 (%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d) / כשרות במקומות נופש

כשרות במקומות נופש

הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א

היציאה למקומות נופש הפך כיום כמעט מנהג מדינה, ואפילו אותם הנמנעים מכך, הרי מוסדות החינוך ואף הישיבות שולחים את תלמידיהם למקומות הבראה, לשבתות עיון וכדומ'. ומתבקשת השאלה איזה גדרים צריכים להציב בטרם יוצאים למקומות אלו.

ובטרם נעסוק בנופש, הבה ונגדיר את חובת הזהירות בכשרות בימינו. נדמה שהכלל הראשון אותו אנו צריכים לשים לעצמנו הוא הכלל אותו קבע הריב"ש בתשובותיו (סי' שצ), והביאו הבית יוסף (באו"ח סי' תר"צ אות י') על כן יתן האדם לנפשו לנהוג בדברים שנוגעים לכבוד שמים כמו בדברים שנוהג לעצמו. הרי כאשר אנו מקבלים הצעה לקנות דבר של מה בכך, לדוגמא, מכשיר חשמלי או פריט מסויים לבית – אנו בתחילה מבררים ככל אשר באפשרותנו טיב הצעת המכר. כך אדם צריך לנהוג גם בדברים שנוגעים לכבוד שמים, אנו מחוייבים באותו רמת בירור כמו בקניית מקרר, מכונת כביסה ודירה. וכך צריך לנהוג בכל הנושא של כשרות.

א. ראשית דברינו כדאי שנסביר מקורו של מושג המורגל בפיות רבים "לי לא מספיק כשרות רגילה אני אוכל רק, "מהדרין ולכן כל שקית אשר כתוב עליה מהדרין אני אוכל". מהו מקורו של המושג מהדרין?

הגמ' בחולין (דף לז ע"ב) מביאה פסוק שיחזקאל הנביא משתבח שהוא לא אכל מבשר פיגול, וכי מי שאינו יחזקאל הנביא אוכל בשר פיגול? ומבאר הגמ' שלא אכל מבשר שהורה בו חכם. זהו יסוד המושג "בשר חלק". הנביא משתבח שלא אכל מבשר שהורה בו חכם ואע"פ שזה מותר ע"פ ההלכה, שהרי שאלו את החכם אשר הכשיר את הבשר כהלכה, בכל אופן לא אכל ממנו כיון שאינו חלק.

מחובתינו לציין כי היום יש שינויים, לדוגמא, בשר חלק אמור להיות בשר שאין בו סירכות, ריאת הבהמה יש בה לפעמים סירכות ולדעת מרן המחבר (יור"ד סי' לט סעיף י) אין הפרש בין סירכא דקה לעבה, ואין מיעוץ לסירכות. ולמעשה אליבא דהמחבר סירכא מטריפה את הבהמה, ודבר ברור הוא כי הבשר "הכשר" שאינו "מהדרין" עובר טיפול מסוים לקילוף והורדת סירכות. לכן אם בא יבא יהודי ירא אלוקים ויאמר אני רוצה לאכול בשר כשר ואני נמנה על בני עדות המזרח ונוהג כפסקי מרן המחבר, האם נוכל להמליץ לו

על בשר "כשר"?! אם הוא נוהג ע"פ המחבר הרי בשר "כשר" אסור עליו באכילה, שבשר כשר זה בשר שקילפו בו את הסירכות ואם קילפו עשו שלא כדעת המחבר. וא"כ גם אם השואל איננו בדרגת אוכל בשר מהדרין – שלא הורה בו חכם, וגם אם דרגתו כאדם שבשר שהורה בו חכם כשר הוא בעיניו, הרי עליו להימנע מבשר "כשר" ולדרוש בשר "מהדרין" – ולא מחומרא, שמחמיר אלא מהדין.

נמצאת למד, ש"מהדרין" הפך לעיקר הדין. זאת ועוד, בעיר הזאת (פתח תקוה) שבא נערך הכינוס הזה, כיהן הגאון הרב אהרונסון זצוק"ל כרב בית המטבחים, ובספרו ישועת משה (סי' נג) הוא עוסק בשאלת הטרופות בארץ, ובניתוח מעמיק הוא קובע כי בבתי המטבחים הגיעו הרבנים "להקלות מרוחקות עד גבול האפשרי בפסק ההלכה". נמצאת למד, כי בבשר "כשר" רגיל אין חסרון רק של בשר שהורה בו חכם, אלא הרבה יותר ומשום כך הוא מגיע למסקנה כי הירא את ד' צריך להקפיד ליטול "חלק" להנצל משאלות כשרות.

ב. לפעמים נדמה, כי כביכול אנו טובים יותר מאבותינו, שהרי אנו מקפידים בכל נושאי כשרות – על חותמת נאותה של ועד כשרות מהדרין. גם בזה מוטל עלינו לבחון אם אכן כנים הדברים. לפנינו זאת בישראל רמת הכשרות של המטבח היתה שווה לרמת הידע

והיראת שמים של עקרת הבית, שהרי רוב התבשילים בבית נעשו ע"י עקרת הבית, וכשהיתה לה שאלה של בשר בחלב, שאלה בעוף, בגין יראת השמים שהיתה בה, שאלה לחכם. היה חריג אחד במטבח הביתי בעבר שמקורו היה מחוץ לבית, השחיטה. עקרת הבית היתה צריכה לסמוך שהשוחט בקי ויודע הלכות שחיטה, שהוא ירא שמים וח"ו לא שיכור. לכן בספרות השו"ת, שהיא בבואה למצב הכללי שהיה בעבר, אנו מוצאים ריבוי תשובות בשאלת השחיטה, עד כדי כך שהיו דברים שהפכו למושג כמו "השוחט מברדיצ'ב" (עיירה ששמה ברדיצ'ב) שעל נאמנותו ואומנותו דנו גדולי ישראל, אבל כאמור זה היה כמעט דבר יחידי שהיה תחת השגחה.

לא כזמנים שעברו הזמנים האלו, היום כמעט כל המוצרים שבמטבח מקורם מחוץ לבית וצריכים הכשר, ולא הכשר פשוט. במקרים רבים כיום המוצר הינו חובק עולם, כי גם כשהתחילה תעשיית מזון הרי ידעו שבית החרושת מייצר דבר מסוים, כמו לדוגמא: יין, היין היה עשוי מענבים וסוכר, אם הענבים והסוכר היו כשרים – היין כשר. פעמים נתעוררה שאלה שלקחו חביות של גויים ובמשקע בחביות היין, שנקרא "אבן יין", היו משתמשים, על כל זה היו דיונים הלכתיים, אבל נותן הכשרות, כדי לתת הכשר היה מספיק שעינו תהא פקוחה על היקב שלפניו – ובכך היה מצליח להעניק כשרות כדין. לפעמים היה צריך להיות אחראי על כשרותם של כמה וכמה נושאים נוספים מקור הגפנים (בעיקר בארץ ישראל – ערלה), וכיום עליו לעקוב גם על דרך בצירתם של הענבים (מכונות בצירה מכניות בהם נאסף יין), ועד לתוספות כאלה ואחרות (כולל תמציות).

לכן ההשגחה בזמננו קשה עד למאד, בכל מוצר ומוצר שבצורתו הסופית מיוצר בבית החרושת אחד, הוא מורכב מהרבה חומרי גלם המיובאים מכמה וכמה מפעלים ואף מקומות שונים בעולם.

זאת ועוד נתינת ההכשרים הינה נושא בעייתי. ראיתי פעם תשובה של האדמו"ר מסטמאר זצוק"ל שמבאר שאי אפשר לתת כשרות לאדם שהוא עצמו חשוד על כשרות, שהרי אם מדובר בחשוד, המשגיח צריך להשגיח עליו 24 שעות ובלי זה אי אפשר לתת כשרות, פעם אחרת ראיתי תשובה של הגאון בעל האבני נזר, הוא כותב לרבה הראשי של בריטניה ד"ר נתן אדלר לברר כשרות הסוכר. וכתב לו בעל האבני נזר ששאלתו היא כי ראה בתעודת הכשרות של הרב אדלר שהשגחה נעשתה על ידי אדם שהוא "נודע במקומו לאיש כשר". טוען האבנ"ז שזה, שהמשגיח "נודע לאיש כשר", איננו מספיק אלא צריך או ששני אנשים כשרים יעידו על ההשגחה שלו, או שאתם הבית דין תקבלו עדות שהאיש ההוא נאמן, ואח"כ תכתוב בתעודה שהסוכר כשר. כלומר היסוד שיש כשרות לבית חרושת שהוא בידי אנשים שאינם נאמנים זה דבר די מחודש.

לסיכום: היום אנו משתמשים במוצרים מבתי חרושת של אנשים שאינם נאמנים על הדבר, ואף בתי חרושת של גויים, סוג כזה של כשרות לא היה בעבר, לתת כשרות על "גברא" שאינו כשר. גם ה"חפצא" השתנה, המורכבות של עולם התעשייה בכל דבר, מביאה לכך שקשה מאוד לתת כשרות, הרבה יותר ממה שהיה בעבר. ולכן חשוב עד למאד להסתמך אך ורק על כשרות מדקדקת אשר נמצאת תחת הנחייה והדרכה של מורי הוראה מובהקים.

ג. הנה בענין עצם היציאה לנופש ברצוני להקדים כי לשאלת הכשרות קודמות שאלות הלכתיות נוספות. הגמ' בסנהדרין (כג ע"א) אומרת נקיי הדעת בירושלים לא היו נכנסין בסעודה אלא א"כ ידעו מי מיסב עמהן. ולדעת המפרשים שם, זהו גנאי לתלמיד-חכם ליסב עם עם הארץ. (כמו שמוצאים בכמה תשובות של האחרונים לענין ליסב בסעודת מצוה, שאם אינו יכול לקיים בנפשו בסעודת מצוה זו את הענין של נקיי הדעת, מותר לו לסרב מלהצטרף לסעודת מצוה) וכאן הרי יוצאים למקום נופש וצריך לבדוק מי מגיע לשם (מה עוד שכאן אין זה רק גנאי – אלא אף סכנה שעבודה חינוכית של שנים תרד לטמיון במשך ימים קצרים אלו).

זאת ועוד, כשיוצאים לחופש עלינו לזכור את דברי חז"ל לגבי דרך שעוברת על יד מקום ששנים מכבסות בנהר, ובמקום דאיכא דרכא אחרינא נחשב רשע. לצערנו, בימות החופש במקומות הנופש – רבו גם רבו המכשולות, ועל כן החכם עיניו בראשו.

ד. עכשיו נברר את הבעיות שיכולות להתעורר בבתי המלון, (כמובן, שיחתנו באופן כללי על הבעיות ואינני מתכוין ח"ו לתת ציונים לכשרויות למיניהם) – אנחנו כמובן בגלל מסגרת הזמן, נבחר דוגמאות שהן מלמדות על הכלל. דבר הראשון שצריך לברר במקום הנופש מהי רמת הכשרות של המוצרים המגיעים לשם. גם דברים שמגיעים ללא עיבוד תעשייתי כגון פירות וירקות שבהם קיימת שאלה של תרומות ומעשרות, ערלה וחרקים. נכון שבתקופה זו, שנת תשס"ד, יש הפחתה באחוזי ערלה, אבל בכל אופן יש ערלה. מעבר למידע על רמת ההשגחה בעינים אלו יתכנו גם שאלות הנוגעות בהכרעה הלכתית של הרב נותן הכשרות. לדוגמא, בנושא הערלה, אם הרב שליט"א החליט שפרי הפאפיה נחשב ירק ולכן הוא יאשר הכנסת פרי הפאפיה מעץ בן שנה, והנופש ע"פ רבותיו נוהג שפאפיה נחשב עץ ויש בו איסור ערלה וא"כ רוב פירות הפאפיה הם ערלה. גם בירקות עלים, ב"ה יש כיום פחות בעיה, כי בקלות ניתן להשיג תוצרת שהיא כשרה, אמנם לפנינו זאת בישראל היתה בעיה חמורה כי כמעט והיה אסור לגעת, בפרט במטבח מוסדי שהכמויות בו גדולות, בירקות העלים מיניהם, שהרי קשה לבדוק את הירקות מחרקים, ואם יש קושי לבדוק מעט ירקות אלו במטבח הביתי, וגם שם זה לוקח הרבה זמן, איך יתכן ומיטבח ציבורי יוכל לבדוק לציבור גדול ירקות אלו בכמות עצומה. בחסדי ה' בזמנינו זה יותר קל. אבל גם כאן מחובתי להוסיף, הציבור מדבר על "ירקות בלא תולעים", אין דבר כזה! פירוש של המושג "ירקות ללא תולעים" כי ירקות אלו שבעבר היו מוחזקים בתולעים (שהיו בהם אחוזים רבים של מתולעים) כתוצאה מגידול מיוחד, מטיפול מיוחד – הם אינם מוחזקים שיש בהם תולעים, ואם אתה שוטף אותם, מותר לך לאכול ואין עליך חובת בדיקה. אגב בהרבה מקומות אני שומע מרבנים שעוסקים בכשרות כי ישנם מסעדות שמנסים להגניב ירקות רגילים בגלל עלויות גדולות של הירקות ב"לא תולעים"].

התוצאה המעשית היא – כי כל מאכל שמגיע למטבח חייב בכשרות. לכן כל אדם צריך לבדוק לעצמו מה הם הנורמות בביתו, אם בבית אוכל בכשרות של ועד כשרות מסוים למה שבחופש יסכים לסמוך על כשרות שבעיניו היא פחותה. ובמיוחד כלפי הציבור החשוב שיושב כאן ומקפיד להתייעץ עם רבותיו – כדאי שיעשה כן גם לגבי החופש.

ה. לאחר שבררנו את ענין המוצרים, צריך גם לבדוק את הענין של ניהול המטבח, מבחינה כשרותית, לדוגמא, איך מנפים קמח, איך בודקים תבלינים. ושוב, מחוץ לענין המעשי ישנם הכרעות הלכתיות בשאלת בישול נכרי, מי מדליק את התנור, ומי מניח את התבשיל על האש. הרי לדעת מרן המחבר לא מועילה הדלקת התנור ע"י יהודי להוציא את התבשיל מכלל "בישול נכרי", כי לדעתו צריך שגם הבישול עצמו יהיה ע"י יהודי (יו"ד סי' קיג), אמנם הפר"ח, בתנאים מסוימים, מיקל בבישול ע"י פועל גוי העובד אצל יהודי. נותן הכשרות יכול לומר, ובצדק, אני נוהג כמו הרמ"א ומספיק לי שהמשגיח יבוא בבוקר וידליק את האש והבישולים עצמם יעשו ע"י גויים. אבל מה נענה כאשר רבים מאחב"י הנוהגים עפ"י מרן ודאי לא יקלו בכך. והרי מובא באחרונים כי דבר שאפילו רוב הפוסקים התירו, אבל כיון שיש כאלו שמחמירים, מי שמוכר לכלל הציבור צריך להודיע שהמוצר נעשה עפ"י קולות אלו. כאן מדובר בדבר שמרן המחבר מחמיר ובזה הרי בודאי שצריך להודיע. ומכיון שלא תמיד מודיעים-יש לשאול. אזכיר עוד נקודה, יתכן שמותר לרב אחראי כשרות להחליט להשתמש לבשר וחלב במכונה אחת של שטיפת כלים, מטעם שזה נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ומשום שהוא מחליף את המים. ואכן יש פוסקים שהתירו להשתמש במכונה אחת כזו גם לבשר וגם לחלב, אבל אם רוצים השגחה למהדרין למה להשתמש במכונה אחת, האם גם בבית אני משתמש במכונה אחת.

מותר וחובה, כמובן בדרך כבוד, לשאול על מי מוטלת ההשגחה בפועל. בעיתונים מסוימים מפרסמים שאתם רבנים שמשיגים בפועל יהיו באותם בתי מלון בימי הפגרא – אלא שכבר ראיתי מודעות המבטיחות שאותו הרב המכשיר או המשגיח יהיה נוכח בשני מלונות באותו זמן, דא עקא שמלונות אלו מרחק גדול ביניהם, וא"כ השאלה איך היא צורת הפיקוח שמבטיחים שם באותו בית מלון.

אנחנו מבחינים בנושא הכשרות בין שתי צורות השגחה, בין משגיח "יוצא ונכנס" לבין משגיח תמידי, והמקובל בדרך כלל שבבית מלון צריך משגיח תמידי, ובפרט אם זה בית מלון שפועל במשך השנה בכשרות רגילה או אפילו בהעדר כשרות, קל וחומר כאשר מנהל המלון עצמו איננו בחזקת כשרות, ובאים לתת השגחה לצורך ימי הפגרא. במקרה כזה חייבים שהסמכות המעשית העוסקת בכשרות תהי' נוכחת באופן קבוע, כי הרבה שאלות לפנינו, האם הכשירו את הכלים או לא הכשירו, האם לתנורים עשו ליבון ואם צריך ליבון חמור האם עשו אותו. וצריך לדעת במה השתמשו קודם באותם תנורים. פעמים שכל ההכשרה לחומרא, ופעמים שזו הכשרה מעיקר הדין. על הרב המכשיר להחליט האם זה מלון שכל הכשרות שהיתה בו עד עכשיו כמאן דליתא. או שלפי בירורו הכשרות היתה טובה אלא כעת עושים כאן "כשרות למהדרין".

שאלות השבת בבתי המלון והנופש הינם קשים מאד מי מפקח על עניני שבת. אינני מדבר רק על תקלות שכיחות – מפי כמה וכמה רבנים שמעתי כי היו נוכחים במקרה והגז נכבה, והיצר איננו נותן להודיע לכל הציבור כי היום אנחנו אוכלים אוכל קר, זה נסיון לא קל, ועוברים לפעמים ח"ו על כמה איסורי דאורייתא, או שיש שם איסורי שהייה או אמירה לנכרי. לצערי כמעט ונהיה "מקובל" שאמירה לנכרי זה דבר שמתירים בו את הכל. ושוכחים כי אם גוי עשה מלאכה עבור ישראל אף בלא שישראל אמר לו או רמז לו, מבואר בשו"ע או"ח סי' שכ"ה, שאסור הדבר בהנאה בשבת עד שיעבור שיעור בכדי שיעשה המלאכה במוצאי שבת (אגב, מה שגוי עשה בשביל ישראל, אסור בהנאה שיעור זמן ארוך יותר מאשר אם יהודי עשה מלאכה בשבת קודש רח"ל).

אנחנו צריכים לקבוע בנפשנו שני דברים, הראשון כמו שהזכרנו על כל אחד מאיתנו צריך לומר לעצמו מחובתי לברר גם מבחינה רוחנית בטרם ארכוש מוצר כזה או אחר של נופש, האם ראוי וכדאי או אינו ראוי ואינו כדאי. וכמו בכל קנייה אני יודע שאסור להתפתות לפרסומת, כך גם עלי לנהוג בנושאי כשרות.

זוכרני כי בעבר, היו בעלי החנויות בשוק מחנה יהודה בירושלים כותבים שלט גדול, "ללא חשש טבל וערלה" והיו יהודים דתיים שנכנסים וקונים שם, וכאשר שאלו אותם איך אתם קונים כאן היתה תשובתם "כתוב שזה כשר", מהיכן התמימות הזו בצורכי שמאי, והאם זו תמימות שהם היו נוהגים בה במילי דעלמא.

דבר נוסף, אשר בחיל ובמורא אני אומר, שלא לפגוע ח"ו באנשי אמונה שעושים מלאכתם נאמנה, אבל בעיקרון נדמה שכשיש פיקוח של גוף כשרות, זה ברוב הפעמים מעולה ועדיף על פני השגחה של אדם פרטי, כי כשבא משגיח כשרות שהוא משגיח מצוין וגם עומדת אחריו מערכת כשרות, הרי סביר להניח שועד הכשרות אשר מעליו, יתן לו גיבוי וידיך אותו בנהלים, ויבסס את הכשרות. אבל כשאדם פרטי בא ונותן כשרות לבית מלון ואין מי שעומד על גביו, אפילו יתכן שיש כאלו שברמה המקצועית הם טובים מועדי כשרות, לדעתי עדיפה כשרות של מערכת שיש לה בה אימון, שהרי במערכת כשרות יום יום, ואפשר לומר אף לילה לילה, מתעוררות שאלות למעשה שצריכות הכרעה, ופעמים, מבשרי אחזה שצריך, לשאול למעלה בקודש את מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א. ובכן אפילו שהמשגיח הוא מצוין והוא מסור מאוד, אבל יש הרבה שאלות שלזה הוא זקוק לגיבוי הלכתי נאות. לכן בחיל ורעדה אומר, בלא לפגוע ח"ו באף אחד, כאשר יש גוף כשרותי שעומד על גביו עדיף, אבל צריך לדעת שיש יוצאים מן הכלל. וצריך לבדוק היטב.

אבל אתם אחי ורעי צריכים לדעת כי בכל דבר צריך אדם שיעשה לו רב לשאול אותו, ובודאי שבנתיבות הכשרות צריך כל אדם לעשות לו רב לשאול אותו האם אפשר לסמוך על משגיח זה או אחר, האם אפשר לסמוך על השגחה זו, ולרב שלכם יש את הכלים

וגם את הסיעתא דשמיא לענות.

יתכן ולפני שמתיעצים כדאי לברר את הצדדים השונים. מותר וצריך לשאול ישירות פרטים אצל הגופים המכשירים, ואף את הרב המכשיר בעצמו. ויש הרבה דברים שהוא לא יהיה בוש לענות. אפשר גם לשאול מאיזה מגוון מוצרים מורכבים המאכלים במטבח. וכיצד נוהגים במטבח במכונת שטיפת הכלים בבישולי נכרים, בהפרשת תרומות ומעשרות וכו' וכו', וכאשר השאלה אינה ח"ו לקנטר ודאי שיענה ויסביר.

והשי"ת יסייע בידנו שלא ניכשל במאכלות אסורים.

(מתוך הליכות שדה מס' 144)

קטגוריות

כל המאמרים (<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

חלה (-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%97%d7%9c%d7%94->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

כלאיים

(-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%9b%d7%9c%d7%90%d7%99%d7%99%d7%9d->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

כללי (-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%9b%d7%9c%d7%9c%d7%99->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

ערלה (-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%a2%d7%a8%d7%9c%d7%94->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

שביעית

(-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%a9%d7%91%d7%99%d7%a2%d7%99%d7%aa->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

תרומות ומעשרות

(-<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/%d7%aa%d7%a8%d7%95%d7%9e%d7%95%d7%aa->)
(<http://bhl.org.il/category/%d7%9e%d7%90%d7%9e%d7%a8%d7%99%d7%9d/>)

מוקד הלכה בהתיישבות

מוקד ייעודי למתן מענה בנושאים שונים הנוגעים למצוות התלויות בארץ. המוקד מאוּש ע"י תלמידי חכמים הבקיאִים בנושאים אלה ועברו הכשרה מקיפה, בהנחיית ראש בית המדרש הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א.

נשמח לעמוד לרשותך

בכל עת 02-6488888

אודותינו

בית מדרש גבוה להלכה בהתיישבות החקלאית הוא מכון מחקר תורני העוסק בתחום המצוות התלויות בארץ. ובראשו עומד הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א.

(/http://bhl.org.il/%d7%90%d7%95%d7%93%d7%95%d7%aa) << קרא עוד

(<http://bhl.org.il/%D7%91%D7%A8%D7%9B%D7%AA-%D7%9E%D7%A2%D7%A9%D7%A8>) ברכת המעשר
<http://bhl.org.il/%D7%9E%D7%A2%D7%A9%D7%A8-> מעשר פירות
 (/D7%A4D7%99%D7%A8D7%95D7%AA
<http://bhl.org.il/%D7%A0D7%95D7%A1D7%97->) נוסח הפרשת תרומות ומעשרות
 %D7%94%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%AA%D7%A8%D7%95%D7%9E%D7%95%D7%AA-
 (/D7%95%D7%9E%D7%A2%D7%A9%D7%A8D7%95%D7%AA

תפריט

[\(/http://bhl.org.il/%d7%a6%d7%95%d7%a8-%d7%a7%d7%a9%d7%a8\)](http://bhl.org.il/%d7%a6%d7%95%d7%a8-%d7%a7%d7%a9%d7%a8)

תַּרְמוֹת <https://www.matara.pro/nedarimplus/online/?>

(mosad=5777809&groupe=%D7%AA%D7%A8%D7%95%D7%9E%D7%94&groupelock=1

<http://bhl.org.il/%d7%a4%d7%a2%d7%99%d7%9c%d7%95%d7%99%d7%95%d7%aa->) < הזמנת פעילות

%d7%91%d7%99%d7%aa-%d7%94%d7%9e%d7%93%d7%a8%d7%a9/%d7%97%d7%96%d7%95%d7%9f-

(/0d7%a2%d7%a8%d7%9b%d7%99%d7%9d-%d7%95%d7%9e%d7%98%d7%a8%d7%95%d7%aa

◁ שאלות ותשובות – ע"ש הרב ש.א. רוזנברג זצ"ל

<http://bhl.org.il/category/%d7%a9%d7%90%d7%9c%d7%95%d7%aa->

(/0d7%95%d7%aa%d7%a9%d7%95%d7%91%d7%95%d7%aa

[\(/http://bhl.org.il/httpbhl-org-il%27%a0%27%99%27%95%27%96%27%9c%27%98%27%a8\)](http://bhl.org.il/httpbhl-org-il%27%a0%27%99%27%95%27%96%27%9c%27%98%27%a8)

הרשמה לקבלת עדכונים

שם	טלפון
כתובת דוא"ל	שלח

בית המדרש להלכה בהתיישבות

רח' המלמד 1

הר נוף, ירושלים

טלפון: 02-6488888

bhl@bhl.org.il (<mailto:bhl@bhl.org.il>)

(Created by win-site (<http://win-site.co.il>) ([/http://bhl.org.il/%d7%9e%d7%a4%d7%aa-%d7%90%d7%aa%d7%a8](http://bhl.org.il/%d7%9e%d7%a4%d7%aa-%d7%90%d7%aa%d7%a8)) מפת אתר

בית המדרש להלכה בהתיישבות © 2015

